

KATEDRA SLOVENSKEHO JAZYKA A KOMUNIKÁCIE FILOZOFICKEJ FAKULTY UMB VO SVETLE TRADÍCIÍ A PERSPEKTÍV

Prof. PaedDr. Vladimír Patráš, CSc.

Katedra slovenského jazyka a komunikácie

Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Univerzita ako ustanovizeň vedy, vzdelávania a kultúry v širokom význame so svojim vážnym spoločenským postavením predstavuje starostlivo ustrojený systém so synchronne pevnou a najmä funkčnou vzťahovou sieťou, ktorá profesionálne reaguje na meniace sa podmienky, predpoklady a požiadavky. V univerzitnom systéme obzvlášť dôležité miesto nadobúda katedra. Jej postavenie sa stáva priam výsadným, ak ide o pracovisko s dlhodobou utváranými a známymi tradíciami, s overeným a prínosným programom a najmä žiadanou, všeobecne rešpektovanou vedecko-vzdelávacou orientáciou, ktorú podporuje úsilie vskutku účinne naplňať svoje vážne poslanie v modernej vzdelanostnej spoločnosti.

Jednou zo základných vedeckovýskumných, vzdelávacích a sociokultúrnych súčastí Filozofickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici je *Katedra slovenského jazyka a komunikácie* (KSJK). Jej poslanie po organizačnom rozčlenení v roku 2013 nadväzuje na rozvinutú, všeobecne známu tradíciu slovakisticko-učiteľského vzdelávania, ktorá sa pestuje už od roku 1954, teda od začiatkov vysokoškolskej prípravy v centre Slovenska. Naznačme vývinovú líniu, ktorá vyústila do vzniku KSJK a potom priblížme výhľady jedného z nástupníckych pracovísk.

V strede lingvisticko-slovakistickej vetvy pôvodnej katedry vždy dominoval záujem o prirodzený jazyk, jazykovedu, postupne a účinne obohacovaný o ľudskú komunikáciu a komunikačnú kultúru. Jazykoveda a vzdelávanie v slovenskom – národnom, materinskom, štátnom – jazyku postupne získali v Banskej Bystrici svoje konkurencieschopné postavenie v domácej a medzinárodnej vede, výskume a vysokoškolskom štúdiu. Pracovisko od polovice 80. rokov 20. storočia prostredníctvom neformálneho, nepočetného odborného združenia (Banskobystrickej sociolingvistickej školy) uskutočňuje interdisciplinárne bádania.

Počas uplynulých šiestich desaťročí z katedrovej pôdy vzišli viacerí predstavitelia jazykovednej slovakistiky, pedagogiky, kultúry, umenia, mediálneho, akademického, spoločenského a kultúrneho života. Medzi renomovaných absolventov patria verejní pracovníci, slovenskí spisovatelia, novinári, výskumníci, riadiaci zamestnanci a, pravdaže, kvalitne pripravení učitelia slovenčiny na všetkých stupňoch škôl. Katedra si vychovala aj vlastné vedecké a pedagogické osobnosti, ktoré na jej pôde aj dnes podnetne rozvíjajú katedrové idey, poslanie a zámery.

Jazykovedná slovakistika rozvíjaná na Katedre sa úspešne včleňovala nielen do československého lingvistického kontextu, ale aj do širšieho sveta. Katedra tak utvárala, resp. rozvíjala prínosné kontakty s inými jazykmi a jazykovými prostrediami. Tomu zodpovedá aj dlhými rokmi vypracovaná a udržiavaná domáca a medzinárodná partnerská spolupráca s jazykovedcami, vedeckými skupinami a akademickými inštitúciami na Slovensku a v zahraničí (Bulharsko, Česko, Chorvátsko, Maďarsko, Nemecko, Poľsko, Rumunsko, Rusko, Slovinsko, Srbsko, Ukrajina a iné krajiny).

Popri trvalom záujme o štruktúru a systém slovenského národného jazyka sa na pôde KSJK aj v nástupníckom profile rozvíja vývinová, porovnávacia, všeobecná a aplikovaná jazykoveda a sociolingvistika. Tvoriví pracovníci katedry využívajú a obohacujú poznatky z komunikológie, medzijazykových a interkultúrnych štúdií, mediálnych štúdií, všeobecnej a kognitívnej jazykovedy, didaktiky jazyka a praktických aplikácií. Medzi ne patrí vyučovanie slovenčiny ako cudzieho jazyka, slovenského jazyka pre krajanov žijúcich v zahraničí, výhľadovo sa pripravujú ďalšie účelové vzdelávacie kurzy pre kultúrnu verejnosť. Členovia katedry sa pritom usilujú programovo zameriavať pozornosť na poznávacie, spoločensko-komunikačné a hodnotové stránky prirodzeného jazyka vrátane modernej verbálnej a neverbálnej komunikácie.

Odbornému areálu katedrových aktivít zodpovedá aj ponuka potrebných, primeraných študijných programov na všetkých troch stupňoch vysokoškolského štúdia. Personálne, kvalifikačne a materiálno-technicky vybudovaná, konkurencieschopná KSJK má na ne všestranné predpoklady a všetky potrebné oprávnenia vrátane platnej akreditácie. Katedrovú zostavu tvorí 10 zamestnancov. V jej štruktúre pôsobia traja univerzitní profesori (z toho 1 emeritný profesor, doktor vied), traja docenti (z nich 1 zvažuje započatie inauguračného konania) a štyria odborní asistenti (všetci s akademickým titulom PhD.; z nich najmenej 1 s ambíciami na habilitačné pokračovanie).

Vedeckovýskumný, publikačný a osobnostný svet členov KSJK dlhodobo a systematicky utvárajú tieto nosné okruhy:

- jazykovo-komunikačná problematika skúmaná a predstavovaná v systémovom profile, dejinnom priereze a súčasnom dynamickom videní,
- historická a porovnávacia jazykoveda,
- sociolingvistická, medzijazyková a mediologická problematika,
- systematický, viacúrovňový záujem o vybrané komunikačné sféry a situácie vrátane dorozumievania v spoločenstvách migrantov, azylantov a v tzv. okrajových skupinách a subkultúrach,
- bežná hovorená komunikácia, komunikácia politikov a v politike, v popkultúre, reklame, firemných prostrediach, umeleckých dielach a pod.,
- didaktické vzťahy a súvislosti,
- aplikovaná jazykoveda.

Uvedené odborné sféry podporuje ich výrazné interdisciplinárne previazanie. Príslušníci katedry predstavujú výsledky skupinových a individuálnych vedeckých úsílí v podobe knižných publikácií – vedeckých a odborných monografií, prehľadovo-profilových

diel, vysokoškolských učebníc a učebníc pre základné školy, ale aj vedeckých štúdií, článkov a príspevkov, a prostredníctvom nich dosahujú domácu, ale i medzinárodnú publicitu s patričným ohlasom. Úsilia členov katedrovej zostavy s ohľadom na hlavný predmet záujmu – slovenský národný jazyk – sa sústreďujú na publikovanie výsledkov vedeckovýskumnej činnosti predovšetkým v slovenčine. V záujme informačného rozširovania poznatkov sa počíta s pribúdaním publikačných výstupov aj v iných, predovšetkým svetových jazykoch.¹

Predstaveným zámerom zodpovedá aj koncepčné vybudovanie a skladba ukončených, riešených a pripravovaných vedeckovýskumných projektov v rámci zahraničných a domácich podporných inštitúcií. V slovenských podmienkach je to najmä Vedecká grantová agentúra (VEGA), Agentúra pre podporu vedy a výskumu (APVV) a Kultúrno-edukačná grantová agentúra (KEGA).² Viacerí členovia katedry v tímovej spolupráci na domacom pracovisku a s partnerskými inštitúciami mimo neho znova uspeli v nedávnom schvaľovacom kole s novými žiadosťami o podporu svojich vedeckých zámerov v agentúrnej súťaži.

Odborné nasadenie členov KSJK sa v metodicky prispôsobenej podobe dostáva aj do samotného vysokoškolského vzdelávania vo všetkých študijných programoch a formách, ktoré KSJK aj naďalej zabezpečuje na jazykovednej a lingvodidaktickej línii. Ide o tieto oblasti:

- príprava budúcich učiteľov v študijnom odbore 1.1.1. učiteľstvo akademických predmetov v špecializácii slovenský jazyk (a literatúra) v kombinácii s ďalším predmetom. Študenti v dennom dvojstupňovom štúdiu získavajú pedagogickú spôsobilosť na 2. stupeň základných škôl a na všetky typy stredných škôl;
- jednodoborový neučiteľský študijný program 2.1.27. slovenský jazyk a literatúra. Okrem bakalárskeho a magisterského štúdia má katedra v uvedenom odbore akreditovaný aj študijný program 3. stupňa (doktorandské štúdium); KSJK do blízkej budúcnosti pripravuje samostatný doktorandský študijný program so zameraním na slovenský jazyk;
- doktorandské štúdium v študijnom programe a študijnom odbore 2.1.33. všeobecná jazykoveda, realizované v spolupráci s dvoma ďalšími pracoviskami na UMB;
- medziodborové štúdium slovenského jazyka a literatúry v kombinácii s cudzími jazykmi. Ide o študijné programy v študijnom odbore 2.1.35. prekladateľstvo a tlmočníctvo. V súlade s profiláciou medziodborového štúdia je jazyková výučba sústredená predovšetkým na súčasnú jazykovedu. Pracovníci katedry v spolupráci pomáhajú zabezpečovať predmety určené pre študentov odboru prekladateľstvo a tlmočníctvo, ktoré sú zamerané na dôkladnú znalosť slovenského jazyka ako nevyhnutného predpokladu pre profesionálneho prekladateľa a tlmočníka.

¹ Výber z publikačnej činnosti členov KSJK v štruktúre pôvodnej katedry od r. 2007 sa nachádza na <http://www.fhv.umb.sk/katedry/katedra-slovenskeho-jazyka-a-literatury/veda-a-vyskum/publikacie>

² Prehľad aktuálneho stavu riešených projektov sa nachádza na webovej stránke <http://www.fhv.umb.sk/katedry/katedra-slovenskeho-jazyka-a-literatury/veda-a-vyskum/projekty-a-granty>.

Okrem uvedených druhov štúdia katedra uvažuje o pokračujúcich vzťahoch s Metodickým centrom UMB pre Slovákov žijúcich v zahraničí a zahraničných študentov ako odborný garant a realizátor odborno-metodických kurzov pre učiteľov všetkých typov krajských škôl, kultúrnych pracovníkov a novinárov pôsobiach v krajských komunitách Slovákov vo viacerých európskych štátoch. Katedra odborne garantuje výučbu slovenčiny ako cudzieho jazyka pre zahraničných študentov UMB a záujemcov o štúdium na univerzite.

Študijné programy s orientáciou na slovakistiku a slovenský národný jazyk sú prednostne koncipované v slovenčine. Časť predmetov v študijnom programe 3. stupňa všeobecná jazykoveda je prezentovaná v angličtine a/alebo v nemčine. KSJK počíta s ďalším rozvojom vzdelávania v iných (napr. slovanských) jazykoch podľa svojich možností. Veľkú výzvu predstavujú slovensko-české štúdiá.

Absolventi študijných programov v rámci pôsobnosti KSJK sú pripravení kvalifikovane pôsobiť v širokej spoločenskej, hospodárskej a kultúrnej sfére ako učitelia všeobecno-vzdelávacích predmetov, kvalifikovaní vedci a schopní popularizátori jazykovedy na verejnosti, jazykovo-komunikačne vybavení verejní pracovníci, zamestnanci v inštitúciách kultúrneho života a médií, pracovníci v turizme, pri spravovaní, prezentovaní a ochrane kultúrnych pamiatok, v umeleckej produkcii, zábavnom priemysle a pod. Nadobudnuté schopnosti, zručnosti a skúsenosti ich predurčujú na kompetentné pôsobenie aj v oblasti informačno-komunikačných technológií, polygrafického priemyslu a vydavateľskej činnosti, v mediálnej komunikácii a mediálnych spoločenstvách, vo verejnej správe a samospráve a pod. Za hranicami Slovenska – napr. v krajských spoločenstvách – sa uplatňujú ako pedagógovia, prekladatelia a tlmočníci, komunikační experti, asistenti a kultúrno-osvetoví pracovníci.

KSJK v ďalšom vývine v rámci filozofickej fakulty zamýšľa:

- dosiahnuť medzinárodnú akreditáciu 1 študijného programu doktorandského štúdia,
- rozvinúť e-learningové formy a dištančné štúdium v katedrovej ponuke a najmä v externom štúdiu,
- podporovať integrovanie jazykovedných disciplín na fakulte s cieľom spoluvytvárať kvalitatívne hodnotné odborné skupiny a dosahovať medzinárodne konkurencieschopné výsledky,
- rozvinúť ponuku prakticky ladených účelových kurzov pre širšiu verejnosť s primeraným komerčným prínosom a faktickým posilnením ekonomickej stránky.

Vedecké, pedagogické a spoločensko-kultúrne renomé nástupníckej Katedry slovenského jazyka a komunikácie a spoločenská, skupinová a individuálna úspešnosť jej členov sa nekonkurenčným, ale ústretovým počínaním trvalo a neprerušene buduje na fakultnej, univerzitnej, celoslovenskej a medzinárodnej úrovni. Tvorivé dispozície pracoviska, ktoré sú takpovediac menej viditeľné, ale prinajmenšom také vážne ako napr. priama pedagogická činnosť, možno aj naďalej vnímať prostredníctvom pozvaní do domácich a zahraničných vedeckých orgánov, redakčných rád, odborných komisií, do expertíznych zostáv na najvyššej úrovni, habilitačných a inauguračných komisií a pod.

Stranou nemožno ponechať ani značnú mestotvornú úlohu, ktorú katedra naďalej plní v spolupráci s vedeckými, odbornými, kultúrno-spoločenskými a komerčnými ustanovizňami v Banskej Bystrici. Je len samozrejmé, že KSJK má ambície opätovne uspieť aj v pripravovanej akreditácii. Tieto fakty spolu s uvedenými argumentmi vskutku vystupujú do popredia ako funkčný, realistický a presvedčivý obraz o zodpovednom jestvovaní a vážnosti perspektívneho pracoviska, ktoré by malo zachytávať, chce vyhľadávať a je povinné zabezpečovať ďalšie impulzy a výzvy aj v nasledujúcich obdobiach.

LITERATÚRA

- 10 rokov Fakulty humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici.* Edit. V. Varinský. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela – Fakulta humanitných vied, 2005.
- 20 rokov Pedagogickej fakulty v Banskej Bystrici 1954 – 1974.* Zost. M. Firc. Martin : Osveta, 1975.
- FINDRA, J.: *Základné míľniky na ceste za univerzitou.* Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2007.
- KRŠKO, J.: *Katedry slovenského jazyka a literatúry na Univerzite Mateja Bela v Banskej Bystrici.* In: *Slovenská reč*, 66, 2001, č. 3, s. 157 – 160.
- Na prelome času.* Zost. a zodp. red. M. Štilla. Banská Bystrica : Pedagogická fakulta, 1991.
- PATRÁŠ, V.: *Zo života slovakistickej katedry. KSJK v období samostatnej Pedagogickej fakulty (1954 – koniec 80. rokov).* In: *Literárne tradície Banskej Bystrice (80. roky 20. storočia). Zborník z vedeckej konferencie Banská Bystrica 29. marca 2006. Banská Bystrica: Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici – Štátna vedecká knižnica – Spolok slovenských spisovateľov 2009, s. 26 – 30.*
- Univerzita Mateja Bela. Tradície a perspektívy.* Red. M. Murgaš. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 1999.
- Univerzita Mateja Bela. Desať rokov rozvoja a perspektív.* Red. J. Michal. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2003.
- Unde et quo vadis Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela?* Zost. M. Štulrajter. 2004. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela – Fakulta humanitných vied, 2004.